

NAJSTAREJŠE SELIŠČNE NAJDBE V SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

STANKO PAHIČ

Pokrajinski muzej, Maribor

Poznavanje najstarejše naselitve slovenskega Podravja in Pomurja oz. severovzhodne Slovenije v celoti je do nedavnega temeljilo le na sklepanjih po gostoti najdišč in obliki brušenega kamnitega orodja. To je seveda nekdanje opisovalce zavajalo k posplošenim ocenam, ki zaradi kronološke neizrazitosti teh predmetov niso dale pravilne podobe o času in trajanju prvih naselbin v tej pokrajini. Čeprav je bilo na sosednjih območjih že poprej odkritih nekaj najdišč s keramiko (npr. Gleichenberg, Škocjan — Kanzianberg, Vinomer), pa so šele lastne najdbe omogočile prvi približni vpogled v obdobje prve naselitve v teh krajih (karta 1).

Kot večino arheoloških odkritij je tudi najdišča te najbolj zgodnje dobe pomagalo ugotoviti naključje. Tako je leta 1937 učitelj V. Lorber pri svoji domačiji v Andrencih v Slovenskih goricah prvi nabral nekaj črepinj in kamnitih predmetov in jih pozneje oddal ptujskemu muzeju. Skupno s piscem sta nato v letih 1954 in 1956 pričela na tem najdišču s poskusnimi kopanji, ki pa se pozneje niso več nadaljevala. S tako zbranimi najdbami je prišlo na območju Slovenskih goric na dan prvo najstarejše naselbinsko gradivo, vendar do sedaj še ni bilo podrobneje proučeno.¹

V prvih povojnih letih 1946—1947 so pri izkopavanjih na Ptujskem gradu med prazgodovinskimi najdbami našli tudi predmete iz tega obdobja, ki jih je J. Korošec leta 1965 v celoti izločil od drugega gradiva in podrobneje opredelil.² S tem je bila svetu predstavljena prva obsežnejša skupina najdb iz območja Podravja, ki se po svojem obsegu uvršča k najdbam iz Andrecev in tistim iz Dravinjske doline. Tam so namreč leta 1954 pri gradnji neke stanovanjske hiše ob Dravinji v Zrečah našli nekaj predmetov iz istega časa,³ v jeseni istega leta pa je pisec v Zbelovem pri Poljčanah izvršil nekaj poskusnih kopov na območju še ne v celoti preiskanega selišča.⁴ Leto pozneje so bile v

¹ Dosedanje omembe: S. Pahič in V. Lorber, *Arh. vestnik* 5 (1954) 335 ss, sl. 17—18, T. 2—3 in S. Pahič, K pred-slovenski naselitvi Slovenskih goric in Pomurja, *Svet med Muro in Dravo* (Maribor 1968) 167.

² J. Korošec, *Poročilo o razisk. neol.*

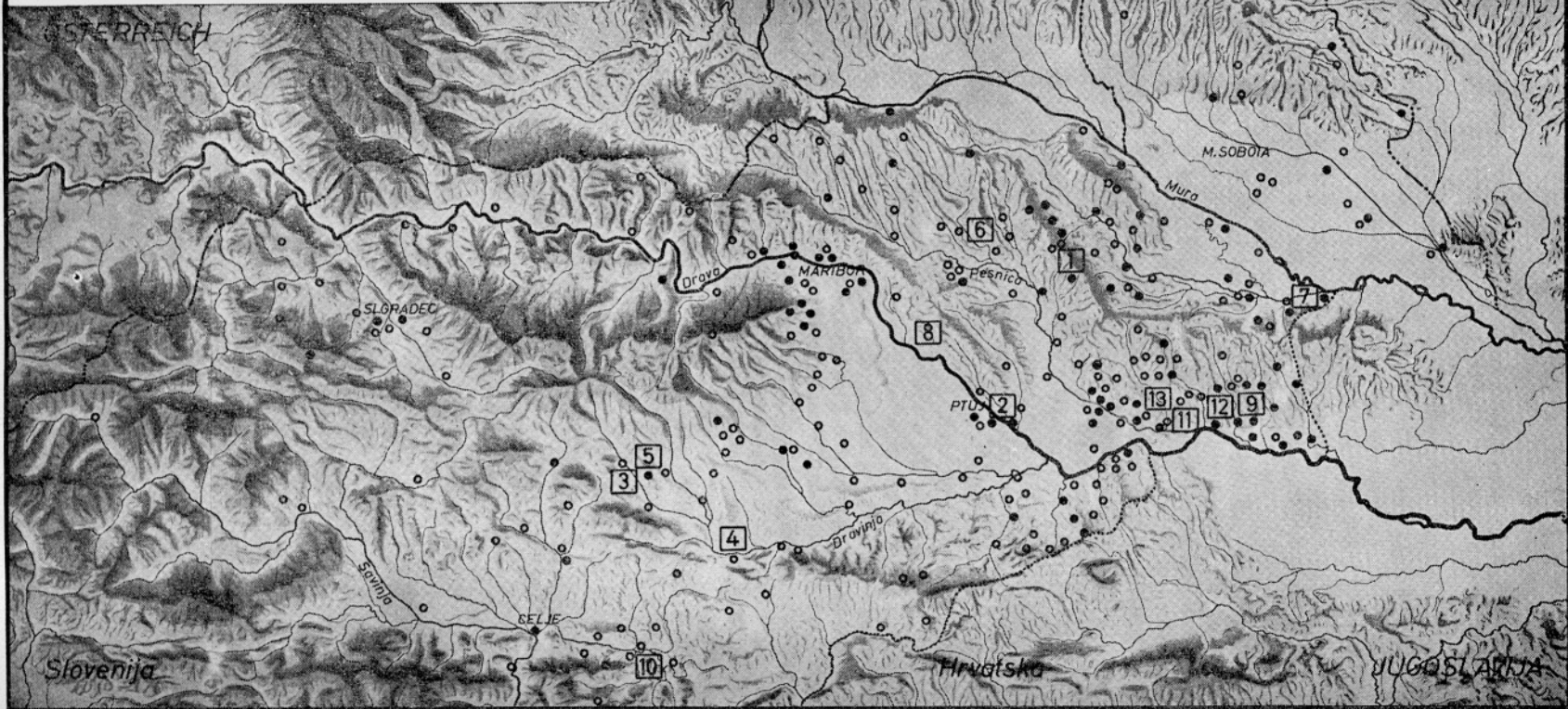
in eneol. v Sloveniji 2 (1965) 5 ss (odslej *Poročilo*).

³ S. Pahič, *Arh. vestnik* 6 (1955) 258 ss.

⁴ Doslej le časopisna obvestila: S. Pahič, *Večer* (19. 1. 1955) 5 ter *Slov. poročevalec* (13. 11. 1955) 5.

KARTA NEOLITSKO-ENEOLITSKIH NAJDIŠČ V PODRAVJU
 KARTE NEOLITHISCH-ANEOLITHISCHER FUNDSTÄTTEN IM PODRAVJE
 (DRAUGEBIET)

0 10 20 30 KM

- = posamič najdeni kamniti predmeti — Einzelfunde von Stein-
 geräten
 ● = dva ali več kamnitih predmetov na istem najdišču, v istem
 kraju ali okolišu — Funde von zwei oder mehreren Steingeräten
 an derselben Fundstätte, im selben Ort oder in der
 Umgebung

- = po zaporedju odkritij našete seliščne točke — nach Reihen-
 folge der Entdeckungen aufgezählte Siedlungsstätten: 1 —
 Andrenci, 2 — Ptujski grad, 3 — Zreče, 4 — Zbelovo, 5 —
 Brezje, 6 — Sp. Porčič, 7 — Šafarsko, 8 — Vumpah, 9 —
 Pavlovski vrh, 10 — Rifnik, 11 — Mihovci, 12 — Hardek,
 13 — Strjanci

Brezju nad Zrečami pri odkopavanju antičnih in zgodnj srednjeveških grobov odkrite v skalna tla vklesane jame z istodobnimi najdbami,⁵ leta 1956 pa so predmeti iz tega obdobja prišli na dan tudi pri odkopavanju srednjebronastodobne gomile nedaleč stran.⁶

Poleg teh najdišč je bilo do leta 1962, ko so odkritja te vrste prenehala, ugotovljenih še nekaj drugih seliščnih točk iz istega časa. Pri topografskih ogledih Slovenskih goric je pisec zbral nekaj črepinj in drugih predmetov, in sicer leta 1957 v Sp. Porčiču, leta 1960 v Šafarskem ob Muri in naslednje leto v Vumpahu ob Dravi.⁷ S poskusnimi sondami je leta 1959 na Pavlovskem vrhu pri Ormožu pridobila nekaj najdb B. Perc, leta 1970 pa so jih pomnožila še nadaljevanja sondiranja, ki sta jih izvedli T. Bregant in M. Tomanič.⁸ Leta 1961 je A. Bolta pri izkopavanju železnodobne naselbine na Rifniku naletel tudi na take črepinje kot sled najstarejše naselitve na tej višinski točki in o njih kmalu nato poročal v Arheološkem vestniku.⁹ Ob priložnostnih kopanjih v Mihovcih in na Hardeku pri Ormožu je Pokrajinski muzej v Ptujju (PM Ptuj) leta 1962 uspel zbrati nekaj seliščnih predmetov, medtem ko so poskusna kopanja leta 1963 v Strjancih zastala že pri ugotovitvi kulturne plasti.¹⁰

S temi večinoma povsem priložnostnimi odkritji seveda sledovi najstarejše naselitve v severovzhodni Sloveniji še niso povsem izžrpani. Tipično zajemalko tega obdobja so v fragmentu že davno poprej našli tudi na železnodobnem gradišču Pošteli pri Mariboru, vendar med drugimi keramičnimi ostalinami, kolikor so shranjene v Pokrajinskem muzeju v Mariboru (PM Maribor), ni drugih očitnejših najdb iz tega časa.¹¹ Verjetno sega tudi naselitev Brinjeve gore že v to zgodnje obdobje ali vsaj v čas neposredno za njim, kar se bo nedvomno pokazalo pri obdelavi tamošnjih najdb.¹² Prav tako je mogoče, da tudi najdišče te ali one kamnite sekire oziroma drugega orodja označuje seliščno postojanko iz tega časa, le da te stvari še niso preiskane.¹³ Nekatere oblike teh izdelkov bi vsekakor ustrezale pojavom tistega časa, zanj pa govori tudi izredna gostota najdb, po katerih je ta pokrajina v Sloveniji na prvem mestu (karta 1).¹⁴ Do temeljitejšje vednosti o tem obdobju bi bilo mogoče priti seveda samo z ob-

⁵ S. Pahič, *Arh. vestnik* 7 (1956) 227 ss.

⁶ To gradivo doslej še ni bilo posebej objavljeno. Dosedanje omembe: S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 7 (1960) 277 ter *Arh. vestnik* 13—14 (1962-63) 350, sl. 2, pril. 1—2.

⁷ S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 7 (1960) 288, 294 (Sp. Porčič). *Varstvo spomenikov* 8 (1962) 190 (Šafarsko) in 225 (Vumpah); prim. tudi S. Pahič, op. 1, 167 ss!

⁸ S. Pahič, *Ptujski zbornik* 2 (1963) 191, 202 in op. 1, 169 M. Tomanič-Jevremov, *Ormoški zbornik* (1973) 16 ss.

⁹ A. Bolta, *Varstvo spomenikov* 8 (1962) 224 in *Arh. vestnik* 13—14 (1962-63) 287 ss.

¹⁰ S. Pahič, *Varstvo spomenikov* 9 (1965) 132 ss in op. 1, 168 ss. O sondiranju v Strjancih: Topografski dnevnik Po-

krajinskega muzeja v Mariboru za 1963, 46: »Na opuščeni njivi parc. št. 15, k. o. Strjanci ugotovili 25 cm pod rušo ca. 20 centimetrov debelo črno kulturno plast, ležečo na sivi ilnati podlagi, kjer razen treh neizrazihtih neolitskih črepinjic ni bilo najdb.«

¹¹ Neobjavljeno; v PM Maribor, inv. A. 5001.

¹² Na to opozarjajo nekateri fragmenti keramike z južnega roba naselbine ter morebiti tudi kamniti izdelki. Kot najstarejša najdba doslej so omenjeni le fragmenti »licenske« keramike. (S. Pahič, *Časopis za zgod. in narod. NV* 4 [1968] 45, op. 38.)

¹³ Navedbe o tem zbrane pri S. Pahiču, op. 1, 170.

¹⁴ Prim. tudi S. Pahič, op. 1, 164 ss, karta 2 ter tabla »Glavni tipi kamnitega orodja v Slovenskih goricah in Pomurju.«

sežnejšim ali dolgoročnejšim raziskovanjem, vendar je zbiranje neolitskega in eneolitskega gradiva na tem območju — kot tudi večinoma drugod — šele na začetni stopnji, pri kateri prevladuje naključje.

Povsem v skladu s takim stanjem stvari je tudi poznavanje naselitvenih tokov ter časa in obsega naselitve v tem obdobju. Tako je npr. leta 1925 W. Schmid v svojem arheološkem pregledu o nekdanji južni Štajerski na podlagi najdb kamnitega orodja menil, da je bilo najmočnejše naseljeno Dravsko polje z okolnim gričevjem, kjer naj bi bili »neolitiki naselili predvsem rodovitna ilovnata pobočja Slovenskih gor in Haloz, ki jih zaradi redkih gozdov in prostranih brezgozdnih površin ni bilo treba krčiti«. ¹⁵ Skoraj dvajset let pozneje pa je na podlagi istih virov skušal biti še določnejši: »Kot poljedelci in živinorejci so prebivalci s trakasto keramiko poselili posebno področje Ormoža, Središča in Ptuja.« ¹⁶ Drugih konkretnjših arheoloških mnenj o tem obdobju za to pokrajino ni bilo ali pa so se od drugih strani opirala na iste vire. ¹⁷

Pri poročilu o prvih najdbah v Andrencih je pisec menil, da sega to najdišče »nazaj do mlajšega neolitskega obdobja«, podobno pa je v »pozni neolitski čas« oziroma v »zadnja obdobja mlajšega neolitika« pozneje prisodil tudi najdbe iz Zreč in Brezja ter priložnostne najdbe iz Slovenskih gor. ¹⁸ Takšna opredelitev, izzvana tudi zaradi odsotnosti kovinskih predmetov je temeljila predvsem na oceni, ki jo je za istodobne najdbe v Ajdovski jami podal J. Korošec. ¹⁹ Ta je pozneje tudi najdišča iz Dravinjske doline v celoti, najdbe iz Andrencv pa pogojno uvrstil v isto kulturno skupino »s konca neolitika«, ki »delno prehaja tudi še v prehodni čas«. ²⁰ Drugače je te najdbe, in sicer v okviru širšega pregleda izključno v eneolitik uvrstil leta 1961 S. Dimitrijevič, ki se je s Korošcem razhajal tudi v poimenovanju celotne skupine najdb. ²¹ Drugi pisci so se ob priložnostnih omembah ali posameznih poročilih opirali na enega ali drugega avtorja, oziroma so skušali najti kompromisno rešitev. ²²

Od doslej odkritih najdišč, katerih gradivo je tu orisano, ni bilo nobeno raziskano v celoti. Nasprotno, dosedanja kopanja imajo večinoma pomen informativnih sond, ki naj bi s svojimi podatki šele omogočila pričetni z načrtnejšim delom. To velja v prvi vrsti za Andrence, kjer sta bila pri poskusnih kopih v letih 1954—1956 dva seliščna objekta le načeta. Najdišče leži v osrčju Slovenskih gor, približno enako oddaljeno od večjih dolin ob Pesnici in Ščavnici,

¹⁵ W. Schmid, *Südsteiermark im Alttertum v Hausmann, Südsteiermark* (1925) 2.

¹⁶ W. Schmid, *Zeitschr. d. hist. Ver. f. Steiermark* 36 (1943) 133.

¹⁷ Npr.: H. Pirchegger, *Geschichte der Steiermark* 1 (1920) 2 ss. F. Baš, *Maribor. Večernik Jutra* (1. 6. 1929) 3. B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda* 1 (1954) 36.

¹⁸ S. Pahič, op. 1, 338; op. 3, 262; op. 5, 235 ter op. 7.

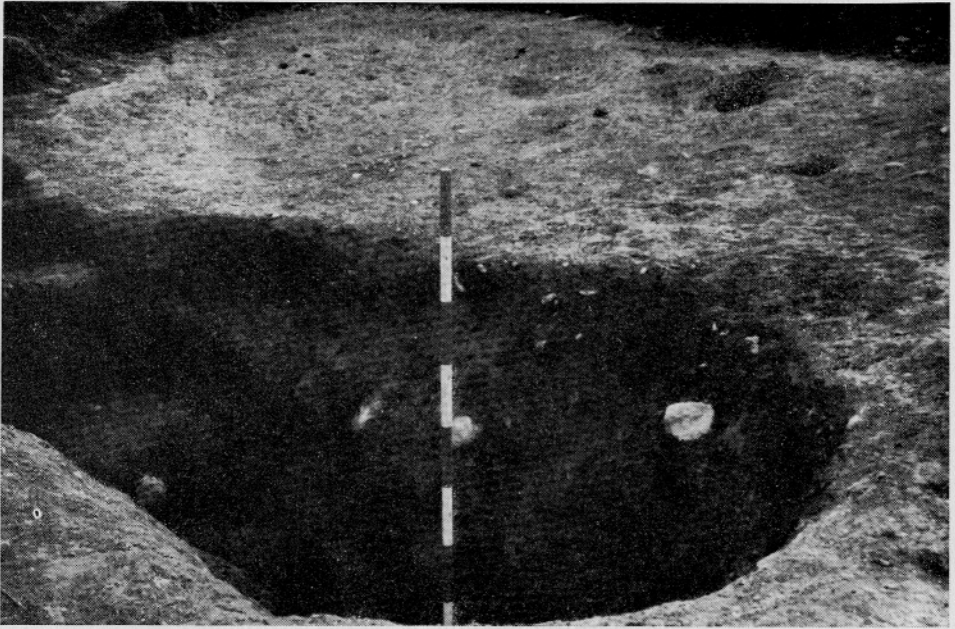
¹⁹ J. Korošec, *Razprave 1. raz. SAZU* 3 (1954) 45 ss.

²⁰ J. Korošec, *Arh. vestnik* 7 (1956) 12 ss. *Acta arch. hung.* 9 (1958) 83 ss. Isti, *Drulovka*, Zbornik fil. fak. 3/4 (Ljub-

ljana 1960) 48 ss (odslej *Drulovka*). Isti, *Križevci*, Zbornik fil. fak. 4/1 (Ljubljana 1962) 28 ss. *Poročilo* (1964) 36 ss in 2 (1965) 13 ss. Najdišče v Andrencih je bilo omenjeno le v prvem primeru.

²¹ S. Dimitrijevič, *Opuscula arch.* 5 (1961) 22 ss in *Argo* 3 (1964) 1 ss.

²² Npr.: S. Pahič, op. 5, 235 ss (obrobna skupina lengyelske oz. slavonsko-sremske [= babsko oz. sopotsko-lengyelske] kulturne skupine); op. 1, 165 in op. 12, 16 (škocjansko-lasinjska kultura). T. Bregant, *Ornamentika na neolitski keramiki v Jugoslaviji* (1968) 134 ss in F. Leben, *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur* (Bratislava 1973) 187 ss (Lasinja-Kultur).

Sl. 1. Shrambena jama v bivališču B v Zbelovem

Abb. 1. Vorratsgrube in Wohnraum B in Zbelovo

na kopastem, 335 m visokem vrhu enega izmed grebenov južno od Cerkvenjaka. Obe točki ležita na južnem obrobju vrha nad precej strmim pobočjem, tesno skupaj in do 1,6 m vglobljeni pod današnjo površino. Stavbne prvine — jame za grede, ognjišča, sledovi sten itd. — tu niso bile odkrite, a tudi velikost obeh bivališč je ostala neznana. V 40—80 cm debeli kulturni plasti je bilo na majhnem prostoru zbranih precej črepij, toda le malo kamnitih izdelkov in skoraj nič kosti. Po legi v pokrajini se to najdišče ujema s tistim v 15 km oddaljenem Sp. Porčiču, to pa kaže da so bili prvimi naseljencem v Slovenskih goricah priljubljeni predvsem vrhi. Povsem drugače je bilo npr. v antiki, medtem ko je podobna naselitev tod še dandanes.

V podobni legi, a nekoliko nižje je bilo troje seliščnih objektov načetih tudi nad Zbelovim. Prvi je bil le okroglasta kotanja s pr. 2,5 m, drugi, obsežnejši, je poleg bivalnih tal imel pod isto streho tudi 1,7 m globoko shrambeno jamo (sl. 1), tretji, s kotanjastimi tli pa ni bil preiskan v celoti. Tudi tu gre za bivališča, večinoma okrog 30 cm vglobljena v nekdanja tla. Ognjišč in izrazitih sledov sten tudi tu nismo našli, nekaj jam pa je bilo bržkone v zvezi z gredami nosilne konstrukcije. Poleg številnih črepij in skromnejšega kamnitega inventarja ni bilo nobenih kosti pač pa precej za ugotavljanje sestave lesenih sten značilnih kosov ilnatega premaza. Najdišče nad Zbelovim nakazuje smer naseljevanja vzdolž Dravinje proti njenemu povirju, ki so jo potrdile tudi najdbe pri Zrečah.

Tam je bilo na 530 m visokem prevalu med Dravinjsko in Oplotniško dolino, tik pod grebenom pozneje do pozne antike naseljene Brinjeve gore in na mestu poznejših grobišč ugotovljenih dvoje seliščnih točk. Na eni so bile raziskane štiri okroglaste jame neznanega pomena, v katerih je bilo poleg črepinj precej kosov ilnatega premaza, le 200 m vzhodno od njih je bil pod gomilo iz srednje bronaste dobe odkrit bivalni prostor velikosti pribl. 12×14 m in morebiti pravokotne oblike, vsaj 35 cm vglobljen v nekdanja tla. Tu so sicer nekatere lege ilnatega premaza dale slutiti nekdanje stene, ni pa bilo ognjišča in tudi jame za grede so negotove. Tla tega bivališča so bila sicer kotanjasta, vendar dokaj izravnana, stene vkopa poševne, od kamnov je imel bržkone le eden sredi stavbe prvotno lego. Črepinj je bilo v kulturni plasti le zmerno število, med njimi tudi preveznjen lonec večjega obsega. Da to ni bil edini bivalni prostor na tem območju, je dokazovala tudi množina istodobnih črepinj iz zasipnih plasti gomile, ki so bile nakopane v neposredni bližini. Šele bodočnost bo morebiti pokazala, ali gre tu za najvišje bivališče nad dolino, ali pa le za prehodno točko proti višjim pohorskim pobočjem.

Tudi druga najdišča z za sedaj le priložnostnimi najdbami imajo zanimive in različne lege. Selišče v Šafarskem leži na robu terase nad nekdanjim tokom Mure, nosi značilno ledinsko ime »Gradišče« in ima na zahodni strani vidne sledove domnevnih nasipov. Dosedanje najdbe so bile pobrane le po vrhu njiv; ker so zelo skromne, so bile kulturne plasti morebiti že močno uničene od oranja in kopanj strelskih jarkov. Podobno lego na 20 m visoki vršajski terasi ima najdišče redkih črepinj v Vumpahu ob Dravi, najdišče ob ježi terase na južnem vznožju Pavlovskega vrha ter najdbe na ravnici pobočja v Strjancih. Najdbe iz Hardeka so prišle na dan na ploskem hrbtu terasastega pobočja nad vasjo, in sicer prav tako v zasipu železnodobne gomile, kakršnih je bilo tam nekoč več. Že povsem na ravnini ob Dravi pa so našli nekaj predmetov ob železniški progi pri Mihovcih. To naštevanje najdišč po legah na terenu bi lahko nadaljevali še s tistimi točkami, kjer kaže kamnito orodje ali pa izročilo o drugih najdbah na istodobno naselitev, vendar bi zanesljivost teh podatkov bilo treba še preveriti.

Kamniti predmeti z najdišč, shranjeni v mariborskem muzeju, sodijo med običajni inventar tega obdobja. Kladivasta sekira iz Zbelovega T. 1: Z 62 kaže še obliko prodnika, iz katerega je bila izdelana, kopača od tam T. 1: Z 61 pa je doslej edina te vrste na teh najdiščih. Za Zbelovo in Brezje so značilna majhna dleta rombične oblike (npr. T. 1: B 5509), za Andrence pa ozke sekirice kopitastih oblik (T. 1: A 5771). Dvoje večjih ploščatih sekir iz Brezja je le grobo obdelanih (T. 1: B 5502). Drobnorodje iz sileksov se pojavlja povsod (npr. T. 1: B 5511, A 5773), peščeni brusniki so redki.

Keramično gradivo z drugih slovenskih najdišč (Ajdovska jama, Drulovka, Ptujski grad) je doslej tipološko razčlenil že J. Korošec, v širšem teritorialnem obsegu pa ga je razvrstil S. Dimitrijević. Na podlagi te poslednje sheme ga obravnavamo tudi tu, ne le zaradi preglednosti, temveč tudi zato, da izstopijo razlike, ki jih nudijo najdbe iz Podravja. Ta opredelitev pa je le deloma zanesljiva, ker razpolagamo v večini le s takimi fragmenti posod, po katerih ni vselej mogoče natanko določiti tipa in oblike posode. To velja zlasti za številne gornje dele tistih posod, ki jih po večini prištevamo k skodelam, a bi nekatere med njimi mogle pripadati h globljim posodam raznih vrst.

Tudi med najdbami v Podravju prevladujejo bikonične skodele. Zastopani so vsi štirje Dimitrijevičevi tipi, in sicer v podobnem količinskem sorazmerju. Najpogostejše so oblike s konveksno profiliranim vratom (T. 2: C) v več različicah, ki pa manjkajo v Andrencih.²³ K temu tipu pripisujemo tudi posode z jamičastim okrasom v Brezju, ki so tod dokaj številne.²⁴ Skromnejše po številu so skodele z izrazito bikoničnim profilom (T. 2: B).²⁵ Še redkeje se pojavljajo skodele z večinoma ravnim pokončnim oziroma prstanastim vratom (T. 2: A) in tiste s konkavno profiliranim vratom (T. 3: A), obakrat tudi v Andrencih.²⁶ K bikoničnim skodelam sodijo še različice z odebeljenim ter kratkim pokončnim ali navzven obrnjenim robom (T. 3: B), ki deloma izhajajo iz poprejšnjih oblik.²⁷

Skodele z zaobljenim profilom, kolikor gre res za ta tip posod (T. 3: C), so v Podravju redke, medtem ko trebušastih skodel na obravnavanih najdiščih praktično ni.²⁸ Pogostejše so posode na votli nogi, od katerih imamo le v Andrencih dvoje tolikanj ohranjenih, da je podan profil skodele oziroma noge (T. 3: E). Večinoma so od takih posod ohranjena le dna, ki pa vsaj v nekaj primerih opozarjajo na zvončasto obliko noge, ki je sicer ena izmed glavnih oblik takih posod.²⁹ Neznatno je število oblik, ki bi jih lahko pripisali kupam, in še to le najpreprostejši različici (T. 3: D).³⁰

O vrčih s trakastimi ročaji lahko sodimo večinoma le po fragmentih trebušnega dela ali takih z ročaji do roba. Zdi se, da sta v Podravju ohranjeni obe različici — z oglato oblikovanim trebuhom in z ostrim prehodom (T. 4: A).³¹ V smislu Koroščevih opredelitev bi sodili sem še nekateri tipi z manjšimi ali ne do roba segajočimi ročaji (T. 4: A, spodnja vrsta).³²

Druga največja skupina posod so lonci različnih velikosti in oblik. Večinoma so od njih ohranjeni le neopredeljivi deli sten ali pa gornji deli z robom, ki o obliki celotne posode ne povedo mnogo. Največji del očitno tudi tu pripada k oblikam trebušastih loncev (T. 4: B) kot tipičnim predstavnikom tega obdobja.³³ Glede na velikost teh posod kot tudi po različicah ustij je take fragmente v smislu Koroščevih opredelitev deloma mogoče prisojati tudi k drugim tipom — terinam, vazam in amforam podobnim oblikam, vendar po danem gradivu o nobeni izmed njih ne dobimo zadovoljive predstave.³⁴ K loncem (ali terinam) sodijo tudi tisti fragmenti gornjih delov z upognjenim, večinoma konveksno oblikovanim vratom in strmo steno (T. 5: A), kakršni se po-

²³ S. Dimitrijevič, op. 21, 39, tip c — C/6 in še dve različici.

²⁴ T. 2: C — B 5608, B 5526, B 5645, B 5632.

²⁵ S. Dimitrijevič, op. 21, 39, tip b, navaja en sam primer, prav tako J. Korošec s Ptujškega gradu (*Poročilo* 2 [1965] T. 19: 8). Fragmenti iz Zbelovega in Brezja so po obliki in fakturi skoraj istovetni.

²⁶ S. Dimitrijevič, op. 21, 39, tip a — C/5, značilna za Drulovko, a tudi za najdišča v Podravju; tip d — C/3 v treh različicah. Druga od njih — z navzven pognjenim robom — je tu uvrščena tudi v peti tip (T. 3: B), ker vrat ni vselej konkaven.

²⁷ Če vzamemo za osnovo bolj ali

manj poudarjen oz. celo odebeljen rob takih bikoničnih skodel, potem lahko pri tem tipu ločimo tri različice, prikazane na T. 3: B.

²⁸ S. Dimitrijevič, op. 21, 39 jih sam presoja do neke mere kot prehodno obliko; morebiti bi bilo tudi primere T. 3: C mogoče razvrstiti drugače. Trebušastih skodel med našim gradivom ni.

²⁹ S. Dimitrijevič, op. 21, 41 ss.

³⁰ S. Dimitrijevič, op. 21, 40, oblika a.

³¹ S. Dimitrijevič, op. 21, 42.

³² J. Korošec, *Drulovka*, 21: druga oblika.

³³ S. Dimitrijevič, op. 21, 42 — C/17.

³⁴ J. Korošec, *Drulovka*, 19 ss. Ptujski grad — *Poročilo* 2 (1965) 9 ss.

javljajo že pri skodelah.³⁵ Podobnega tipa so lonci bikoničnega profila s konkavno oblikovano gornjo polovico (T. 5: B) in različnih velikosti kot značilnost najdišč v severovzhodni Sloveniji.³⁶ Pojavljajo se tudi trebušasti lonci grobe izdelave, kakršni imajo redno trakaste ročaje, bodisi na ramenu oziroma trebuhu, bodisi ob robu (T. 5: C).³⁷ Za naše območje pa niso značilni sicer predvsem na Drulovki ugotovljeni tipi loncev s prstanastim vratom in bikoničnim, različno visoko postavljenim trebuhom, ki jih je Korošec večinoma opredelil kot terine.³⁸

Med drugimi vrstami keramike se pojavljajo v Podravju le nekateri posamični primeri. To velja za stekleničasto posodico iz Brezja ter dvoje fragmentov morebiti podobnih posodic iz Zbelovega (T. 6: Z 1467, Z 1468), h katerim sodi morebiti še tista iz Brezja (T. 6: B 5676).³⁹ Peharju je podobna posodica iz Zbelovega (T. 6: Z 1459).⁴⁰ Če dva fragmenta dulcev (T. 6: Z 1472, Z 5668) morebiti prav tako sodita k vedricam, kakor jih je prikazal Dimitrijevič, po ohranjenih kosih ni mogoče presoditi.⁴¹ To bi veljalo tudi za čaše oziroma za tiste fragmente, ki jih moramo za sedaj pripisovati k nedoločenim oblikam. Na vseh najdiščih so bile najdene tudi tipične zajemalke (T. 6: Z 1450), enkrat, v Zbelovem, zanesljivo tudi žlica (T. 6: Z 1572). Pač pa ni bilo nobenih primerov figuralne plastike.

Ročaje so imeli večinoma le vrči in lonci. V glavnem so trakasti in različnih velikosti. Edino v Andrencih se pojavljata tudi trikotno oblikovani vodoravni ročaj, rahlo navzgor zavihan (T. 6: A 5846),⁴² in kljunast nastavek (T. 6: A 2943) kot glasnika starejšega obdobja.⁴³

Ornamentika na posodah s teh najdišč se v glavnem ujema z doslej objavljenimi najdbami od drugod, tako po tehniki izdelave kot po motiviki. Največ okrašenih fragmentov je nudilo Brezje, precej redkejši in motivno skromnejši so okrašeni primeri v Zbelovem, najmanj tega pa je bilo ugotovljeno v Andrencih. Te razlike so opazne tudi drugače: v Brezju so med vrezanim okrasjem zelo bogati žigosani oziroma vbodeni vzorci, v Zbelovem teh ni, prav tako pa ne v Andrencih, kjer prevladujejo plastični motivi — bradavice.

³⁵ Pri Korošču (*Drulovka*, 19): bikonične terine brez vratu, ki pa so deloma verjetno tudi skodele. Na Ptujskem gradu sodi sem še najprej T. 14; 1 (z ročajem). J. Korošec, *Poročilo* 2 (1965) 9.

³⁶ S. Dimitrijevič, op. 21 ne pozna istovetnih oblik, prav tako ne J. Korošec (na Ptujskem gradu morebiti le T. 14: 2).

³⁷ Kot prej. Po robustni izvedbi bi bili še najprej podobni »loncem običajne eneolitike oblike« pri Dimitrijeviču, op. 21, 43.

³⁸ S. Dimitrijevič, op. 21, 42 s. J. Korošec, *Drulovka*, 19.

³⁹ S. Pahič, op. 5, 229, T. 1: 2. J. Korošec, *Arh. vestnik* 9-10 (1958-59) 9 (za »štiri ušesca na ustju ter na največji periferiji« ni na predmetu iz Brezja stvarnih dokazov: na ustju sta bili kvečjemu dve, na obodu najbrž nobeno). Zreškimi predmetom je podoben tisti iz Drulovke (J. Korošec, *Drulovka*, T. 30: 4).

⁴⁰ S. Dimitrijevič, op. 21, 40 našteva le hrvatske primere; iz Slovenije ni znanih drugih najdb.

⁴¹ S. Dimitrijevič, op. 21, 40 — C/9, s pripombo, da gre pravzaprav za globlje bikonične skodele oz. terine, to poudarja tudi J. Korošec, *Drulovka*, 22.

⁴² Kot navzgor zavihan in navpik prevrten trikotni držaj se pojavlja npr. v Zengővárkony (J. Dombay, *Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengővárkony*, *Arch. Hung.* 37 [1960], T. 9 — 25), a tudi na območju Münchshöfer kulturne skupine (M. Hell, *Arch. Austriaca* 14 [1954] 29, sl. 10: 7 — »als ‚Buttenhenkel‘ eine Leitform der Lengyelkultur«), za območje sopotsko-lengyelske kulture prim. S. Dimitrijevič, *Sopotsko-lengyelska kultura* (1968) 38.

⁴³ Kot »vedro s kljunastim izljevom« znano v sopotsko-lengyelski kulturi (S. Dimitrijevič, op. 42, 43, 50).

Vrezano okrasje je podano v večini pri Dimitrijeviću naštetih tehnikah, z izjemo »duboreza«. ⁴⁴ Največkrat gre za ostro vrezovanje, za različna žlebljenja (npr. T. 7: B 5603) in za različne vbode in žige (npr. T. 7: B 5624, B 5644, B 5648, B 5658). Plastično okrasje sestavljajo različne bradavice: od navadnih in jezičastih na skodelah (T. 2: B, C), nosatih (T. 2: B 5526) do gumbastih, ki so najpogostejše v Andrencih (T. 3: A 5776; 7: A 5834, A 5940, A 5941), drugod pa redke (T. 7: B 5664). ⁴⁵ Med izjeme sodi peterokraka bradavica iz Brezja (T. 3: B 5570), ⁴⁶ a tudi rogljičast držaj iz Andrencv (T. 6: A 5944). ⁴⁷ Na obeh najdiščih se posamič pojavlja tudi nazobčano rebro (T. 7: B 5665). ⁴⁸

Vrezano in žlebljeno okrasje je sestavljeno v glavnem iz ravnih črt, in sicer pretežno v širokih pasovih (npr. T. 7: Z 1476, Z 1485, Z 1581, B 5574, B 5603). ⁴⁹ V vodoravnih pasovih so nanizani tudi žigi oziroma vbodi. Enkrat samkrat se pojavlja v Brezju motiv visečih girland (T. 7: B 5609). ⁵⁰ Zaradi slabe ohranjenosti črepinj ni mogoče vselej ugotavljati barvanja posod, zlasti ne na keramiki slabega sestava v Andrencih, vendar je po nekaj primerih očitno, da so bile nekatere posode barvane rdeče, a tudi črno. ⁵¹ Kot izjema — iz starejšega časa ? — je bil na keramiki iz Pavlovskega vrha ugotovljen tudi barbotinu podoben način okrasitve. ⁵²

Opisane keramične najdbe dopolnjujejo še kosi ilnatega ometa, zlasti v Brezju in Zbelovem, ki s svojimi odtisi opozarjajo na različne lesene konstrukcije. ⁵³ Izdelkov iz kosti oziroma sploh kostnih ostalin presenetljivo ni bilo na nobenem najdišču, prav tako kot tudi ne najmanjšega koščka kovine. ⁵⁴

Dvoplastna stratigrafija najdb je bila ugotovljena le v Andrencih, vendar gradivo ne kaže očitnejših tipoloških razlik in tako ne zadostuje za morebitno kronološko razčlenjevanje. Ker na drugih najdiščih takih možnosti prav tako ni, bi lahko v tem smislu kaj povedale le razlike med najdišči. V Dravinjski dolini se taka razlika pojavlja med Zbelovim in Brezjem, a še to le v ornamentiki, ki v Brezju izstopa z bogatejšo motiviko in pogostostjo žigosanih vzorcev,

⁴⁴ S. Dimitrijević, op. 21, 47, tehnike 1 a — h.

⁴⁵ S. Dimitrijević, op. 21, 48, tehnika 2 a.

⁴⁶ S. Dimitrijević, op. 21, 50 omenja zvezdast motiv (vglobljeno vrezano na dnu skodele) le enkrat.

⁴⁷ Prim. podobna trikotni in zoomorfni držaj iz Drulovke: J. Korošec, *Drulovka*, 29.

⁴⁸ S. Dimitrijević, op. 21 ga ne omenja; pri J. Korošču, *Drulovka*, 30. Morebiti temeljijo v tem obdobju tudi nazobčana in narezana rebra v več trakah z gradišča Strmec v Strjancih; (R. A. Maier, *Jahresber. d. bayer. Bodendenkmalpflege* 5 [1964] 91) — neobjavljeno v PM Ptuj. Tudi na kolišču na »Partih« pri Igu (P. Korošec, *Poročilo* [1, 1964] 49 T. 3 — 8).

⁴⁹ S. Dimitrijević, op. 21, 50, okrasni motivi A 1—2.

⁵⁰ S. Dimitrijević, op. 21, 51, okrasni motiv B 1 a; tam navedeni primeri iz Kiringrada so našemu najbližji, a pre-

prostejši; faktura črepinje iz Brezja je drugemu gradivu tuja.

⁵¹ S. Dimitrijević, op. 21, 48, tehnika 3 b — c; rdečega barvanja za hrvatska najdišča ne omenja. Na naših najdiščih ni sledov belega barvanja (J. Korošec, *Poročilo* 2 [1965], 13).

⁵² V PM Ptuj, prim. op. 8. Prim. podobne fragmente s kolišča na »Partih« pri Igu (P. Korošec, op. 48, T. 10 — 11; fragmenti neznanih posod so označeni kot »poseben problem« z domnevo, da »spadajo mogoče celo v neko starejšo periodo«. Podobni pojavi (Schlickbewurf, Schlickrauhung) nastopajo tudi v skupinah Aichbühl in Münchshöfen (R. A. Maier, op. 48, 56).

⁵³ S. Pahič, op. 5, 236 s, T. 2.

⁵⁴ Dvoje bakrenih izdelkov je znanih od drugod: ploščata sekirica iz okoliša Donačke gore (v PM Maribor, inv. št. A 1351, neobjavljeno) in majhno bodalo iz Jakobskega dola, ki pa je že mlajše (S. Pahič, op. 1, 175).

medtem ko so oblike posod v glavnem enake in deloma celo istovetne.⁵⁵ Sodeč po verjetni poti širjenja naselitve proti Pohorju in glede na nekaj redkih mlajših prvin med najdbami v okolišu Zreč, je seveda možno, da je bilo Brezje naseljeno nekoliko pozneje. Hkrati kaže primerjava z najdbami na Ptujskem gradu, da na tem območju ni takih razlik, ki bi jih mogli že sedaj kronološko razčleniti, pa čeprav bi npr. žlebljene in žigosane okrasne motive presojali kot mlajši element.⁵⁶

Očitnejše razlike tako v oblikah okrasitve kot tipih posod so med Andrenci in drugimi najdišči v Podravju. Nekatere med njimi, npr. faktura keramike, so le lokalno pogojene, druge, npr. gumbaste vzbokline, pa izgube svojo izrazitost, če k primerjavi pritegnemo še druga slovenska najdišča.⁵⁷ Del svojskosti andrenških najdb, predvsem borne ornamentike, tiči morebiti tudi v izolirani legi tega najdišča, kronološko pa opozarja prej na starejši kot mlajši čas oziroma začetek.⁵⁸

Kljub tem razlikam sodijo opisana najdišča vključno s Ptujskim gradom očitno v enotno obdobje in se skupno z drugimi najdišči na Slovenskem uvrščajo v isto kulturno skupino na jugovzhodnem predalpskem prostoru. Regionalne posebnosti, ki jih v tem okviru kažejo, niso take vrste, da bi jih opredeljevale kot varianto, čeprav so bili kulturni vplivi na tem območju nekoliko drugačni kot v drugih predelih Slovenije. Enotna je v glavnem zato tudi časovna opredelitev v eneolitško obdobje, pri tem pa moramo upoštevati, da starejši elementi doslej še niso bili v tem smislu podrobneje ovrednoteni.⁵⁹ Prav tako je v Podravju doslej le Ptujski grad pokazal najdbe, ki govore za trajanje naselitve v poznejši čas, čeprav očitno ne v smislu neposredne kontinuitete.⁶⁰ Najdišča ob Dravinji in v Slovenskih goricah so tako za sedaj brez dovolj izrazitih najdb, ki bi jih omogočale enakopravno vzporejati tudi z mlajšo fazo naselitve na Drulovki ali s slavonsko stopnjo naselbine na Ptujskem gradu.

Die ältesten Siedlungsfunde in Nordostslovenien

Die Erforschung der ältesten Siedlungsfunde im slowenischen Drau- und Murgebiet begann erst in der Nachkriegszeit, war jedoch bisher nur auf Gelegenheitsentdeckungen sowie auf Versuchsgrabungen beschränkt (Karte 1). Die ersten Funde stammen aus dem Zentrum der Slovenske gorice (Windische Büchel), aus Andrenci,¹ die erste bedeutendere Fundgruppe aber wurde in den Jahren 1946—1947 auf dem Ptujski grad entdeckt.² Dann folgten in den Jahren 1954—1956 die Entdeckungen im Dravinjatal (Zbelovo, Zreče, Brezje)^{3—6} sowie einige Gelegenheitsfunde von Rifnik⁹ und

⁵⁵ Prim. npr. T, 2 B; velja tudi za fakturo.

⁵⁶ S. Dimitrijević, op. 21, 81 s jih uvršča med »okrasje badenskega porokla«.

⁵⁷ Npr. Ptujski grad (J. Korošec, *Poročilo* 2 [1965] 12 ss) ter kolišče ob Resnikovem prekopu. J. Korošec, *Poročilo* (1) [1964] 33).

⁵⁸ Prim. op. 42, 43 in (za Pavlovski vrh) 52!

⁵⁹ V tem smislu ne izključujemo neolitika, bodisi da gre pri tem samo za »očitno staro neolitsko tradicijo« (T. Bregant), bodisi deloma morebiti za starejšo naselitev.

⁶⁰ J. Korošec, *Poročilo* 2 (1965) 45.

in einigen Orten zwischen Drau und Mur.⁷⁻¹⁰ Davon wurden bisher nur einige Gegenstände aus Andrenci, Zreče und Brezje (*Arh. vestnik* 5, 1954; 6, 1955; 7, 1956) wie auch die Funde vom Ptujski grad (*Poročilo* 2, 1965) veröffentlicht, der Großteil der anderen Funde wird jedoch erst später in einem Katalog erscheinen.

Kulturell und zeitlich fallen die bisherigen Funde größtenteils in die Zeit vom Ende des Neolithikums weiter bzw. in die äneolithische Periode. Über die Auswertung und zeitliche Einordnung einiger dieser sowie anderer slowenischer Fundorte haben bisher J. Korošec²⁰ und S. Dimitrijević²¹ zwei verschiedene Darstellungen gebracht, denen sich dann die übrigen Autoren verschiedentlich anzupassen versuchten.²²

Die hier vorgelegten Gegenstände stammen aus nur teilweise erforschten Siedlungsstellen. Auf dem 335 m hohen Hügel bei Andrenci wurden in den Jahren 1954—1956 durch Probegrabungen zwei Wohnräume unbekannter Form angeschnitten. Drei ähnliche Stellen wurden im Jahre 1954 auf dem 320 m hohen Bergrücken oberhalb Zbelovo entdeckt, von denen eine nebst der Wohnfläche auch eine deutlich geformte Vorratsgrube aufwies (Abb. 1). Auf dem 530 m hohen Sattel im Brezje oberhalb Zreče wurden in den Jahren 1955—1956 zwei Siedlungsplätze untersucht: vier runde, in den Kalksteinboden gehauene Gruben unbekannter Bestimmung sowie ein Wohnraum unterhalb eines in der Nähe befindlichen, aus der mittleren Bronzezeit stammenden Grabhügels. Sehr karge Siedlungsreste kamen an verschiedenen Stellen in den Slovenske gorice zutage: auf dem Hügel in Sp. Porčič, auf einem niederen Abhang bei Hardek, auf den Terrassenrändern in Vumpah, Pavlovski vrh (Strjanci) und Šafarsko sowie auf der Drauebene in Mihovci. Die betreffenden Funde werden in den Museen von Maribor und Ptuj aufbewahrt.

Neben seltenen Gegenständen aus Stein (polierten Geräten, Reib- und Wetzsteinen usw.), die vorwiegend atypische Formen aufweisen (T. 1), bilden Keramikreste den Kern dieser Funde. Ganze oder wiederherstellungsfähige Gefäße kommen kaum vor, den Großteil bilden zumeist sehr bescheidene Fragmente. Soviel man aus ihnen mit Sicherheit schließen kann, läßt sich der Großteil in das bisher gründlichste Schema von Dimitrijević mit der Bemerkung einreihen, daß einige von ihm angeführte Typen hier fehlen, daß es aber hier andere Formen gibt, die er nicht erwähnt.

Die häufigste Gefäßart sind auch hier die bikonischen Schüsseln, und zwar besonders die Variante mit dem konvex profilierten Hals (T. 2: C), wogegen die übrigen Typen der Schüsseln, Schalen und Becher seltener vorkommen (T. 2—3) oder überhaupt nicht vertreten sind.²³⁻²⁸ Zahlreicher vertreten sind Reste von Hohlfüßen unbekannter Gefäße bzw. Schüsseln, zum Teil in konkav gebogener Linie oder auch andersartig geformt (T. 3: E). Neben den Schüsseln überwiegen Töpfe, und zwar nicht nur bikonische Typen (T. 5: B), sondern auch rundliche Henkelgefäße (T. 5: C) sowie solche mit konkav geformten Unterteil und eingezogenem Hals (T. 5: A) wie auch andere unbestimmbare Formen (T. 4: B). Krüge sind seltener vorhanden, doch sind sie feiner ausgeführt (T. 4: A). Flaschen- und Miniaturgefäße wurden nur vereinzelt gefunden (T. 6). Zahlreiche Schöpflöffel nach Lengyeller Art vervollständigend das Material, das jedoch keine Kultgegenstände bzw. Plastik aufweist.²⁹⁻⁴¹

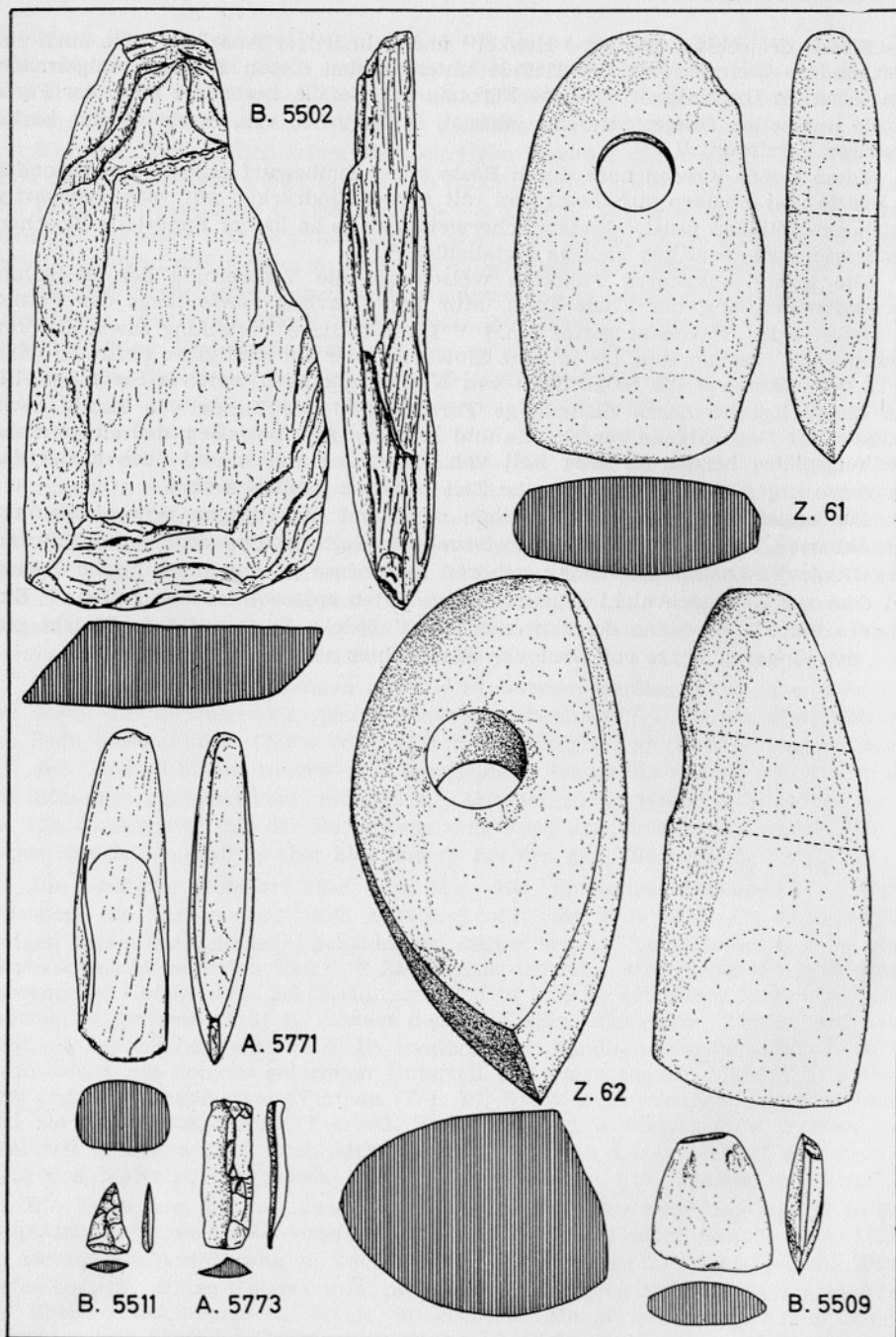
Die Verzierung der aus diesen Fundorten stammenden Scherben stimmt in der Hauptsache mit den bisher veröffentlichten anderortigen Funden sowohl hinsichtlich der technischen Ausführung als auch der Motivik überein (T. 7). Zwischen den Fundorten bestehen einige Unterschiede: neben den eingeritzten und eingetieften Motiven aus Zbelovo erscheinen in Brezje in größerer Menge auch eingetieft, runde, dreieckige und ähnliche Grübchen, wogegen in Andrenci plastische Motive — verschieden geformte Warzen — fast ausschließlich vorherrschen. Dies sowie das

Erscheinen dreieckiger (Bütten-) Henkel⁴² und kahnartiger Ausgüsse⁴³ wie auch eine ganz andere Tonmischung der Gefäße unterscheiden diesen Fundort einigermaßen von jenen im Dravinjatal.⁴⁴⁻⁵⁶ Eine Färbung der Gefäße, besonders mit roter Farbe, wurde nur selten festgestellt;⁵¹ nur einmal, in Pavlovski vrh, erscheint eine barbotinartige Verzierung.⁵²

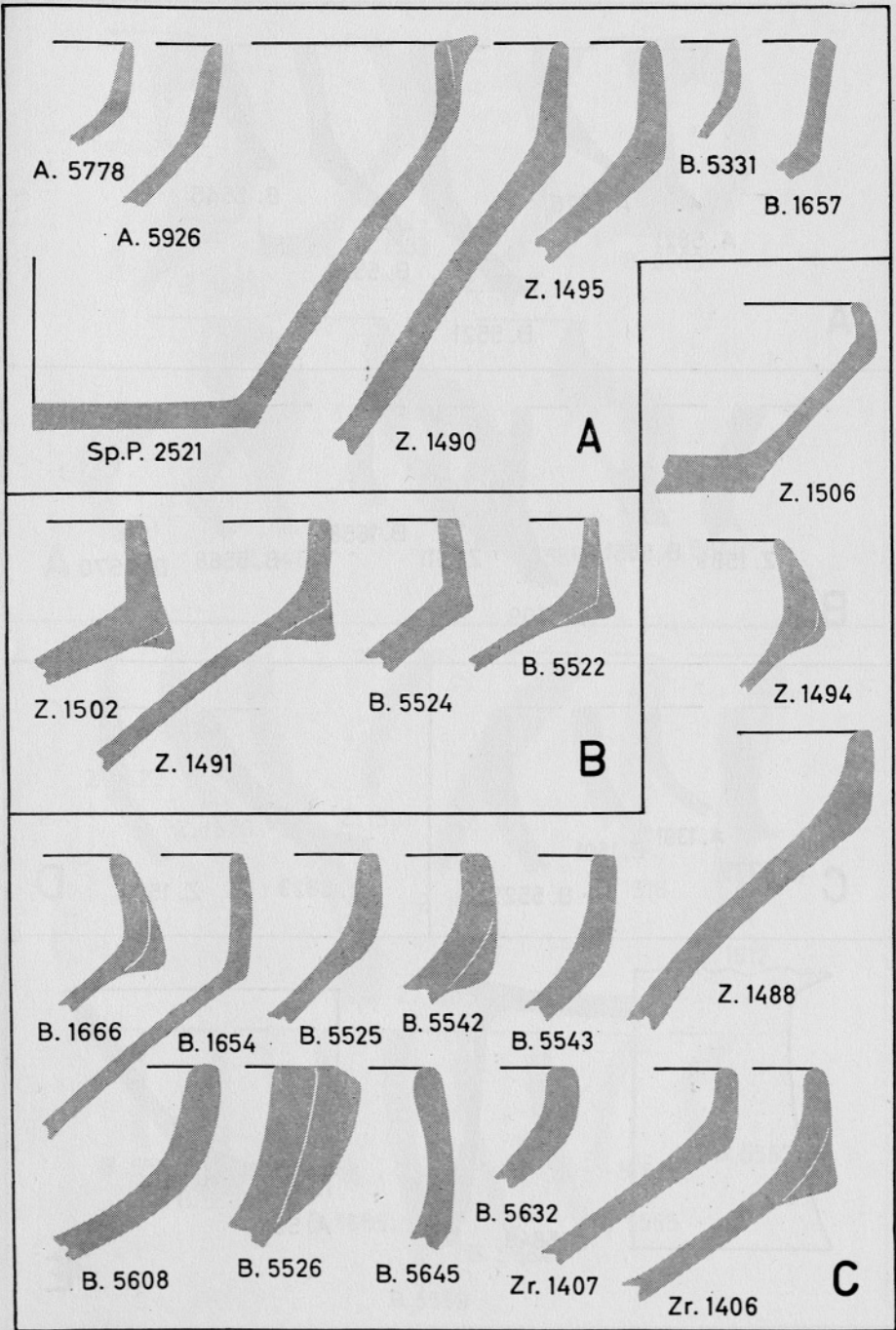
Diese Funde werden noch durch Reste von Lehmewurf ergänzt, der besonders in Brezje und Zbelovo aufscheint und mit seinen Eindrücken auf verschiedenartige Holzkonstruktionen weist.⁵³ Erstaunlicherweise gab es an keiner Fundstelle Knochenreste, wie auch nicht das kleinste Metallstück.⁵⁴

Die bisher bekannten Fundorte weisen auf die Verbreitung der Besiedlung vorwiegend entlang der Flüsse Drau, Mur und Dravinja sowie längs der Pesnica im Inneren der Slovenske gorice hin.⁵⁵⁻⁵⁸ Diese örtliche Verteilung sowie die Verbreitung von Steingeräten, die in ganz Slowenien hier am häufigsten auftreten (Karte 1), verweisen auf die Möglichkeit von Neuentdeckungen weiterer Siedlungsstellen aus dieser Epoche durch planmäßige Forschungen. Die Funde von Rifnik sowie einige ältere Gegenstände von Poštela und Brinjeva gora beweisen, daß einige dieser Siedlungsplätze bereits in jener Zeit von Bedeutung waren und auch später fast die ganze urgeschichtliche und antike Zeit besiedelt geblieben sind.

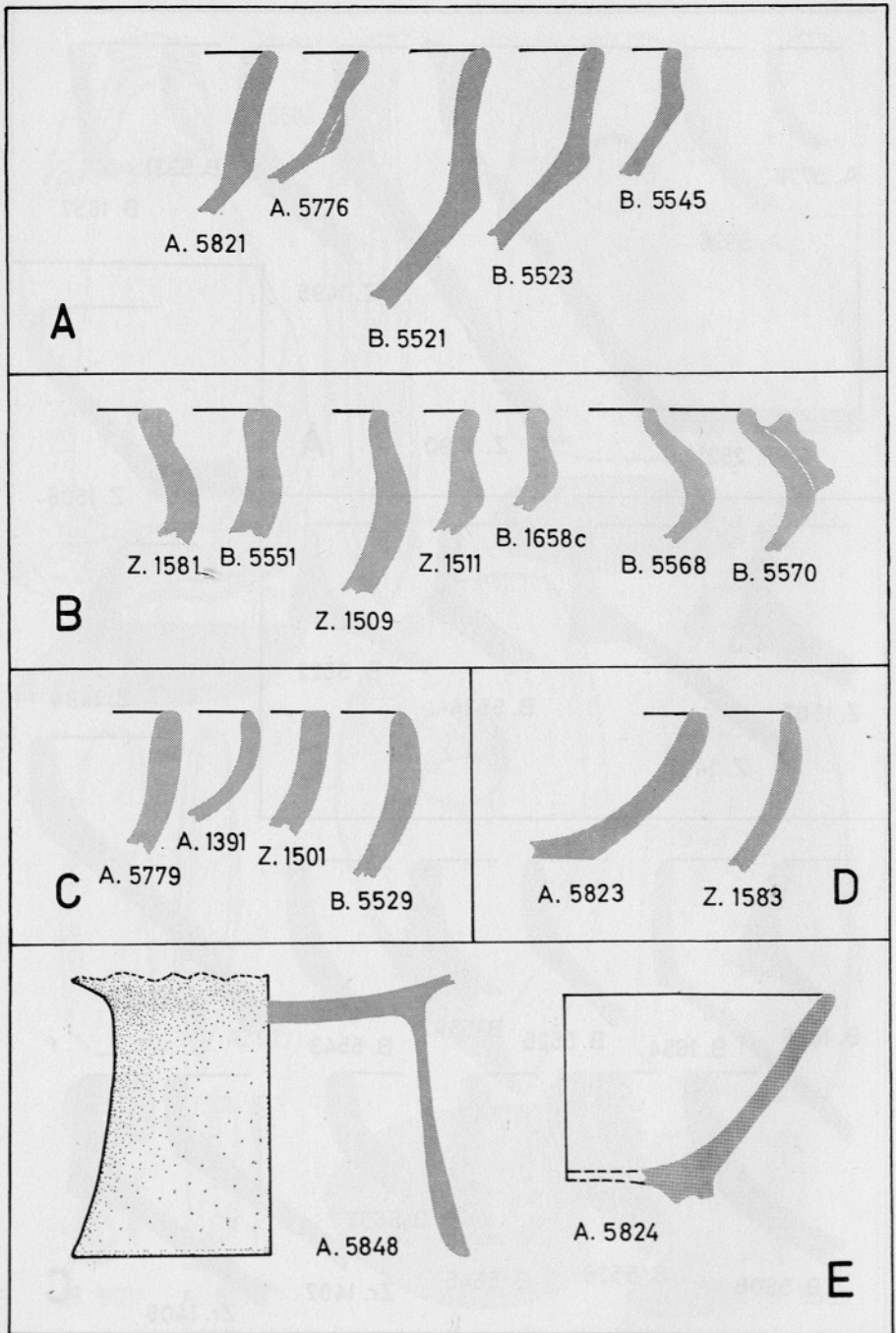
Die angeführten Fundstätten reihen sich samt den übrigen slowenischen und benachbarten Fundorten in eine südostvorpaline Kulturgruppe vom Typus Kanzianberg-Drulovka-Lasinja ein. Somit gehören sie ebenso in die äneolithische Periode mit dem zur Zeit noch nicht genauer festgestellten spätneolithischen Anfang.⁵⁹ Eine jüngere Periode im Sinne der slawonischen (Vučedol-) Stufe auf dem Ptujski grad bzw. der jüngeren Phase von Drulovka scheint hier nicht vertreten zu sein.⁶⁰

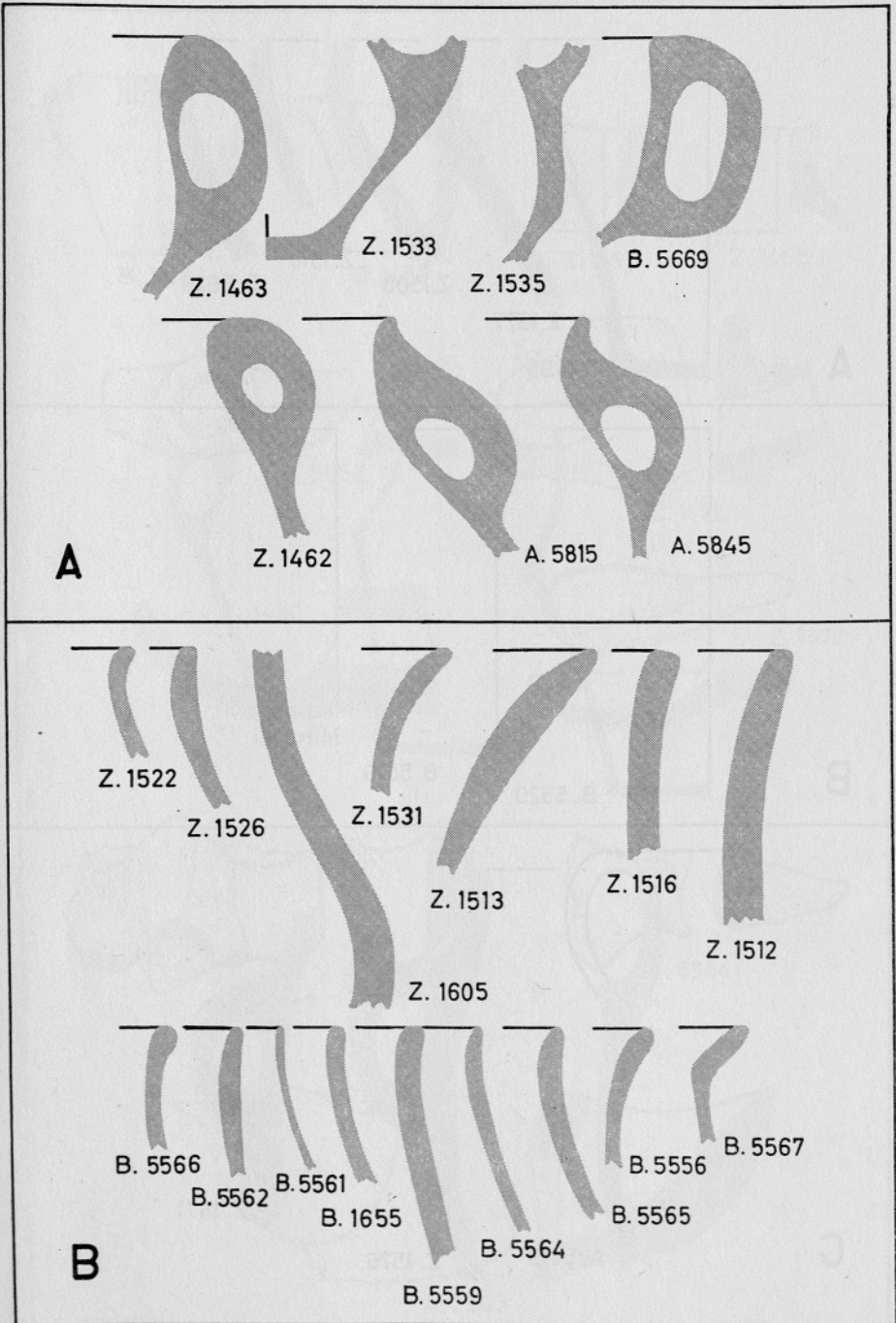
A. = Andrenci, B. = Brezje, Z. = Zbelovo. M. 1/2

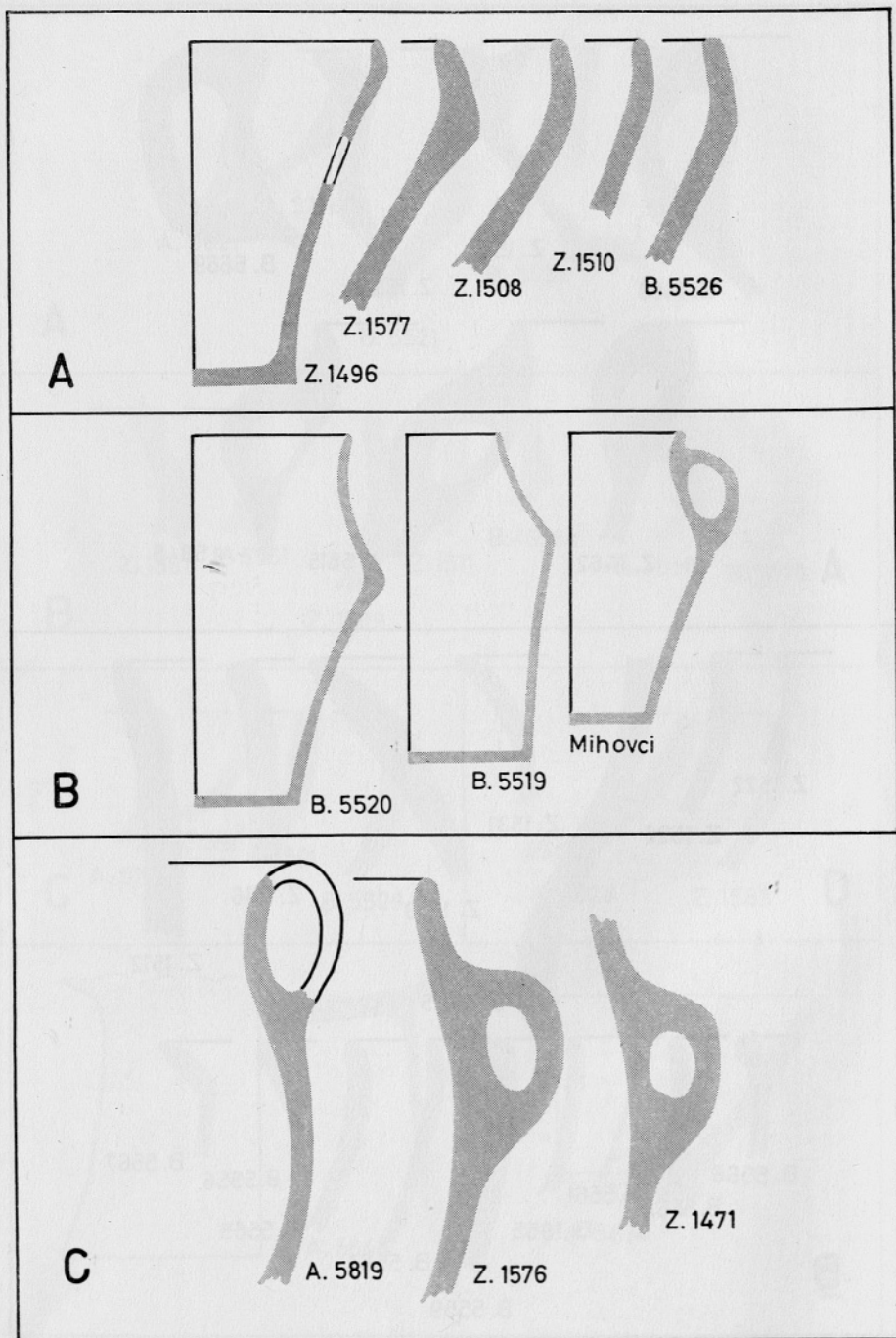
Sp. P. = Sp. Porčič, Zr. = Zreče. M. 1/2

A. = Andrenci. B. = Brezje, Z. = Zbelovo. M. 1/2

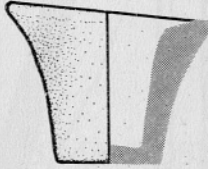
A : A. = Andrenci, **B** : B. = Brezje, Z. = Zbelovo. M. 1/2

A B. = Brezje (M. 1/2), Z. = Zbelovo (1496 = M. 1/4, 1508, 1510, 1577 = M. 1/2);
B B. = Brezje (5519 = M. 1/8, 5520 = M. 1/4), Mihovci (M. 1/4); **C** A. = Andrenci, Z. = Zbelovo (M. 1/2)

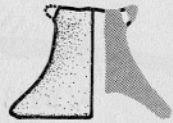
B. 5676

Z. 1459

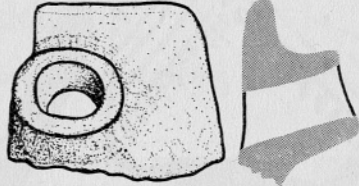
Z. 1467

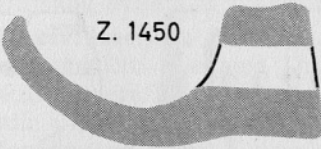
Z. 1468

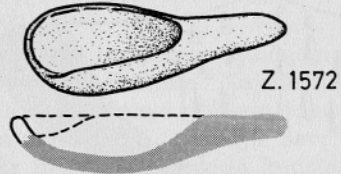
B. 5668

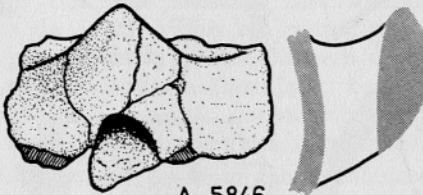
Z. 1472

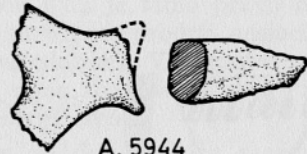
Z. 1450

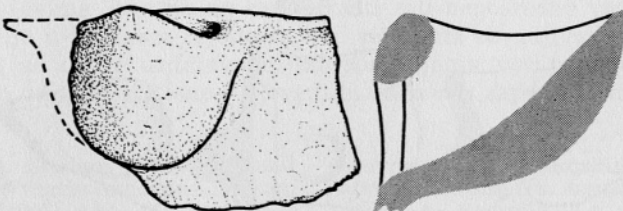
Z. 1572

A. 5846

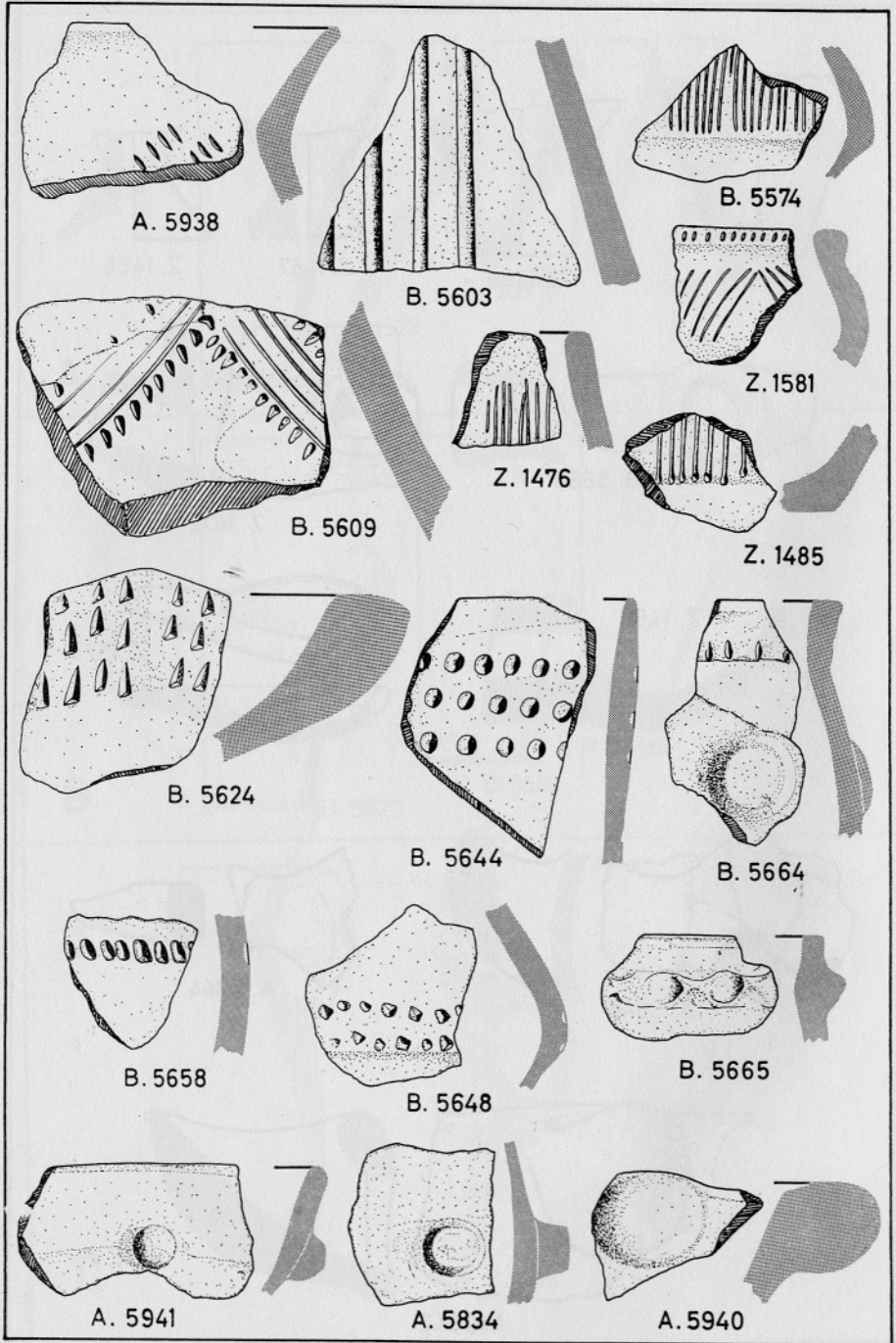

A. 5944

A. 2943

A. = Andrenci, B. = Brezje, Z. = Zbelovo. M. 1/2

A. = Andrenci, B. = Brezje, Z. = Zbelovo. M. 1/2